

DRAMATICKÝ FRAGMENT PAVLA ORSZÁGHA HVIEZDOSLAVA NA LUCIU

JÁN GBÚR

Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Košice

Abstrakt: Cieľom štúdie je komplexná analýza málo známeho dramatického fragmentu *Na Luciu*, ktorej autorom je klasik slovenskej literatúry Pavol Országh Hviezdoslav. Komplexnosť uplatneného prístupu spočíva vo využití viacerých výskumných metód (heuristickej, komparatívnej, analyticko-syntetickej), ktorými sú posudzované relevantné fakty teoretického (druho-vo-žánrová oblasť drámy, romanticko-realistický tvorivý princíp) a materiálového charakteru (okolnosti vzniku dramatického fragmentu, námetové pozadie jeho vzniku, štruktúrne charakteristiky textu).

Kľúčové slová: Pavol Országh Hviezdoslav, dramatický fragment, *Na Luciu*, dialogizovaná veršová forma, romantický a realistický tvorivý princíp

Úvod

Napriek tomu, že od smrti klasika slovenskej literatúry Pavla Országha Hviezdoslava uplynulo 8. 11. 2021 sto rokov, výskum jeho mnohorozmerného diela nie je zďaleka ukončený. Dodnes sa v súkromných zbierkach nachádzajú originály jeho nepublikovaných textov. Občas sa ich podarí získať a vďaka literárnym historikom sa o nich dozvie aj širšia odborná verejnosť.¹ Toto konštatovanie sa týka aj dramatických prác Hviezdoslava z rokov 1867 – 1873. V tom čase Pavol Országh uverejnil tri divadelné hry (*Vzhľadanie*, 1868; *Pomsta*, 1869; *Otčim*, 1871) a vytvoril mnoho fragmentov divadelných hier, z ktorých sa zachovali iba niektoré, a to v súkromnom archíve Alberta Pražáka.

Základné dramatické práce Pavla Országha Hviezdoslava tvoria spomínané tri hry z jeho raného tvorivého obdobia a jeho najznámejšia publikovaná dráma *Herodes a Herodias* (1909). Treba zdôrazniť, že výskumne im venovala značnú pozornosť slovenská literárna veda i teatrologia. Prvá väčšia štúdia o Hviezdoslavovej dramatiky od Pavla Bujnáka² si všimla najmä ideovú a dejovú (sčasti teatrologickú) zložku jeho dramatických prác. Memoárová práca Alberta Pražáka *S Hviezdoslavom*³ priniesla anotačné záznamy a pokus o tematické utriedenie Hviezdoslavových raných dramatických fragmentov. Malý výskumný priestor venoval Hviezdoslavovej tvorbe popredný znalec diela tohto básnika Stanislav Šmatlák, čoho dôkazom je tretí

¹ Príkladom sú najnovšie nálezy ranej poézie Hviezdoslava z obdobia, keď bol študentom v maďarskom meste Miškolc. Bližšie pozri GBÚR, J. – ZELENKOVÁ, A. Unknown Hungarian first fruits of the Slovak poet Pavol Országh Hviezdoslav. In *Neohelicon*, 2017, roč. 44, č. 2, s. 468 – 485.

² BUJNÁK, P. *Sobrané kritiky I. (Hviezdoslav)*. Bratislava : Nákladom O. M. S., Knížnica mladého Slovenka, 1919, č. 2, s. 59 – 158.

³ PRAŽÁK, A. *S Hviezdoslavom*, s. 204 – 330.

zväzok akademických *Dejín slovenskej literatúry*⁴, jeho samostatné dejiny slovenskej literatúry⁵ a monografia o Hviezdoslavovi⁶. Štúdia Pavla Petrusa rozoberá princípy výstavby charakterov a kompozično-fabulačnej štruktúry tretej publikovanej divadelnej hry mladého Hviezdoslava – *Otčim*.⁷ Hviezdoslavova dramatická tvorba sa stala materiálom podkladom pre špecializovaný výskum utvárania slovenského blankversu, ktorý realizoval Anton Popovič.⁸

Výskumne oveľa komplexnejšie spracovala Hviezdoslavovu dramatickú tvorbu slovenská teatrologia. V kolektívnej publikácii *Kapitoly z dejín slovenského divadla*⁹ sa uvedená časť Hviezdoslavovej tvorby dostala do hodnotiaceho záberu slovenskej dramatickej literatúry 19. a začiatku 20. storočia. Pomerne ucelený teatrologický pohľad na Hviezdoslavove dramatické dielo podal Július Pašteka¹⁰, ktorý spresnil viaceré predchádzajúce hodnotenia tohto diela, no vo svojich analýzách nevenoval pozornosť všetkým zložkám uvedených drám (verzologickú zložku dokonca vynechal). *Encyklopédia dramatických umení Slovenska*¹¹ priniesla v hesle *Hviezdoslav* stručnú slovníkovú informáciu o autorovej dramatickej tvorbe, pričom ako zdroj týchto informácií sa uvádzajú aj spomínané štúdie Pavla Bujnáka a Júliusa Pašteku. Doteraz najkomplexnejšiu analýzu dramatického diela Hviezdoslava urobili autor tejto štúdie, ktorý využil svoje literárnovedné poznatky a dlhoročné štúdium diela Hviezdoslava, a teatrolog Peter Himič. Ich spoločný knižný produkt¹² obsahuje popri detailných analýzách uvedených dramatických diel Hviezdoslava aj prepis originálov jeho dvoch hier – *Otčim*, *Pomsta*.

Genéza vzniku dramatického fragmentu

Na konci 19. a začiatkom 20. storočia sa Hviezdoslav ocitol na križovatke romantického a realistického umeleckého princípu. V tomto zobrazovacom móde tvoril kratšie epické sužety z dedinského prostredia, pričom jeho žánrovou doménou bola balada (*U Kaplice*, *Zuzanka Hraškovie*, *Topelci*, *Studnica*, *Smelá Katka*, *Pomsta mŕtvych*, *Pán Boldko*, *Ošetrovatelky*, *Matúš Stolár*, *Mladá vdova*, *Krivoprísažník*, *Jedlica*, *Jano Garazda*, *Veštbá kukučky*, *Anča*), ktorá pre jej danosti (dialogizovaná forma výpovede, dramaticky vypäté sužetové konflikty) bola označovaná aj ako „skrátaná dráma“¹³.

⁴ ČEPAN, O. – KUSÝ, I. – ŠMATLÁK, S. – NOGE, J. *Dejiny slovenskej literatúry*. III. *Literatúra druhej polovice 19. storočia*. Bratislava: Veda, 1965.

⁵ ŠMATLÁK, S. *Dejiny slovenskej literatúry od stredoveku po súčasnosť*. Bratislava: Tatran, 1988.

⁶ ŠMATLÁK, S. *Hviezdoslav. Básnik národný a svetový*. Bratislava: Osveta, 1969.

⁷ PETRUS, P. *Hviezdoslavova činohra Otčim*. In *Východné Slovensko v literárnych dejinách*. [Zborník]. (Ed. M. Eliáš). Martin: Matica slovenská, Pamätník slovenskej literatúry, 1971, s. 177 – 187.

⁸ POPOVIČ, A. *Slovenský blankvers (K vývinu dramatickej veršovej formy)*. In *Litteraria – štúdie a dokumenty. Z historickej poetiky II*. Bratislava: Veda, 1965, s. 162 – 187.

⁹ CESNAKOVÁ-MICHALCOVÁ, M. – NOSKOVIČ, A. – ČAVOJSKÝ, L. – LEHUTA, E. *Kapitoly z dejín divadla od najstarších čias po realizmus*. Bratislava: Veda, 1967, s. 384 – 407.

¹⁰ PAŠTEKA, J. *Umelecké princípy Hviezdoslavovej dramatiky*. (Niekoľko analytických poznámok v jubilejnom roku). In *Slovenské divadlo*, 1979, roč. 27, č. 3, s. 273 – 338; PAŠTEKA, J. *Slovenská dramatika v epoche realizmu*. Bratislava: Tatran 1990, s. 219 – 233; PAŠTEKA, J. *Pohlady na slovenskú dramatikú, divadlo a kritiku*. I. Bratislava: Národné divadelné centrum, 1998, s. 85 – 109.

¹¹ Heslo *Hviezdoslav*. In *Encyklopédia dramatických umení Slovenska*. I. A-L. Bratislava: Veda, 1989, s. 505.

¹² GBÚR, J. – HIMIČ, P. *Pavol Országh dramatik*. Prešov: Náuka, 2002.

¹³ TURČÁNY, V. *Hviezdoslavova kratšia epika*. In *Litteraria – štúdie a dokumenty. Literatúra a jazyk*. Bratislava: Veda, 1963, s. 201.

Znalosti zo štúdia domácej a zahraničnej baladickéj tvorby a niektoré prvky z vlastného baladického diela transformoval aj do textovo rozsiahleho dramatického fragmentu *Na Luciu*, ktorý však z neznámych dôvodov nedokončil. Zostal zlomkom, pokusom nadviazať na dramatický program realizovaný v kežmarskom a prešovskom prostredí na konci šesťdesiatych a začiatku sedemdesiatych rokov 19. storočia.

Tento program bol až nadproduktívny. Albert Pražák v tejto súvislosti vyslovil myšlienku, že keby bol „Országh naozaj spracoval všetky námety a keby bol nimi doplnil rad dejinných postáv, ktoré exponoval zo slovanskej a hlavne českej histórie (...), bola by vznikla akási dramatizovaná legenda slovanského sveta“¹⁴. Hviezdoslav sa v realizovaných námetoch a postavách zo slovanskej, osobitne veľkomoravskej histórie a mytológie neusiloval o ich historickú prezentáciu, ale o hľadanie historických koreňov národných, resp. slovanských dejín. Dôkazom sú jeho nedokončené drámy (*Matúš Trenčiansky, Felicián Záh, Jan Jiskra z Brandýsa, Mária Sěčovská, Jánošík, Dvanásti sokolí, Ilona Žltovlas, Svätopluk, veľký kňaz ruský, Zahynutie polabských Slovanov, Mojmír, Rastislav, Zdirad, Jaroslav zo Štenberga, Juraj Poděbradský* a i.) a mýticky poňaté postavy Matúša Čáka Trenčianskeho, Feliciána Záha, Detvana ako kráľa Matiaša a i.¹⁵

Dominantnou a spájajúcou ideou jeho dramatických fragmentov, ale aj „otvorených“ epických básní z tohto obdobia (*Hrdinstvo vekov dávných, Šulek a Holuby, Severné žiare* a i.) sa stala romantická idea spravodlivosti a slobody. Svoj zlomkovitý dramatický epopejne zameraný program ukončil dramatickou básňou *Oblaky* (1879), ktorú možno charakterizovať ako modifikovaný tvar deskriptívno-reflexívnej lyriky, epickej poviedky a dramatickej formy, teda postupov typických pre epopejnú tvorbu známu z dejín slovenskej literatúry (Janko Král, Viliam Pauliny-Tóth, Ján Botto), ale aj z dejín literatúry českej (Jaroslav Vrchlický, Vítězslav Hálek, Jan Erazim Vocel, Václav Boletír Nebeský), maďarskej (Imre Madách) a francúzskej (Victor Hugo).

V januári 1904 Hviezdoslav poslal svoj dramatický fragment Jozefovi Škultétymu a netrpezlivo očakával jeho posudok. Redaktor Slovenských pohľadov však zostal po prečítaní textu zjavne zaskočený, pretože sa o jeho hodnote Hviezdoslavovi vôbec nezmienil. Naopak, ešte sa mu ospravedlnil, že mešká s jej uverejnením: „Vyšla z toho pre mňa len tá nepríjemnosť, že Lucia vystala jeden mesiac. Toho dosiaľ ešte nebolo, že by u mňa ležal Tvoj rukopis. (Teraz v 4. čísle, rozumie sa, príde celý ostatok.“¹⁶ „Škultétyho ospravedlnenie bolo pravdepodobne podmienené sprievodným Hviezdoslavovým listom, ktorý mu poslal ešte začiatkom januára spolu s textom dramatického torza. V ňom označil svoj text až nečakane kruto kriticky ako „taľafatky“, pričom prezradil, že námet „o večeri Luciovom“ našiel „vo svojej téke“: „Keď tak prezrieš pripojenú paštétu, nemálo sa zadiviš, kde sa vzali u mňa takéto taľafatky? Nu, stalo sa; asi spred 25 alebo 30-tich rokov našiel som vo svojej téke zopár črt o večeri Luciovom: i voľky-nevoľky polapil som to, mysliac, spracujem ho na dakolko strániciach a – basta! bude odbavené; ale vid' len! rozvlieklo sa mi na množstvo hárkov, a ešte asi 2 odseky mám na mysli; no pri tom všetkom bude len **zlomkom**

¹⁴ PRAŽÁK, A. *S Hviezdoslavom*, s. 328 – 329.

¹⁵ Podrobnejšie pozri GBÚR, J. *Hviezdoslav a česká poézia*. Prešov : Náuka 1998, s. 130 – 133.

¹⁶ *Slovenské pohľady*, 1904, roč. 24, č. 1, 2, 4, s. 77 – 94, 227 – 251. Presný prepis, dokonca s uverejnením opráv textu, je voľne dostupný na internetovom portáli Zlatý fond SME. Pozri http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1171/Orszagh-Hviezdoslav_Kratsia-epika-zo-zivota-dedinskeho-ludu.

¹⁷ Škultéty Hviezdoslavovi. 27. 3. 1904. In *Korešpondencia P. O. Hviezdoslava so Svetozárom Hurbanom Vajanským a Jozefom Škultétym*. Na vydanie pripravil Stanislav Šmatlák. Bratislava : Veda, 1962, s. 211.

[zvýraznil J. G.] – bo v takýchto okolnostiach, kto zná, kam bych až zabrdnúť musel? Nuž, uznáš-li ho za súce do Pohľadov, nalož s tým dľa ľúbosti, len rozkúskej ho dľa odsekov (tuším terajšie sú tri). Je to napospol prihrubá osnova, no keď je z ľudu, ináč nejde. Ved' dalo by sa to i hladšie, príjemnejšie spracovať – no teraz už, kde vziať k tomu potrebného času i pokoja? Uver mi, som večite rozčúlený, ani na trňoch; ale ani nemyslím, že by som pri tom správcovstve vydržal dlho –.“¹⁸ O trochu neskôr „Luciu“ nazval podobným expresívnym výrazom – „zlátaninou“¹⁹. Určitý vplyv na kvalitu Hviezdoslavovho dramatického torza malo aj to, že v čase jeho tvorby prežíval vnútorne komplikovaný zápas („som... ani na trňoch“) s adaptáciou na nový domov (Vyšný Kubín), na nové podmienky advokátskej praxe a na úrad správcovstva filiálky Tatra-banky v Dolnom Kubíne.

Druhovo-žánrová charakteristika

Osobitným problémom Hviezdoslavovho textu je jeho druhovo-žánrová charakteristika. Samotný autor ju nazval „paštétou“, teda akousi „kašovitou“ zmesou látkovej skutočnosti a literárno-dramatických postupov, ktorú mohol, ako sám kriticky dodal, ešte „hladšie, príjemnejšie spracovať“. V liste českému spisovateľovi Josefovi Svítlovi-Karníkovi (15. 1. 1919) ju nepomenoval druhovým pojmom, len všeobecne „skromnou prácičkou“: „Čo sa týka mojej skromnej prácičky ‚Na Luciu‘, tej zakončenie veru nemám, a dnes po toľkých rokoch ani pomyslieť – na to. Vyšumelo mi z hlavy dávno všetko, trebárs zahodno by bolo vari bývalo pokročiť v pláne a ho celý uskutočniť. Možno, škoda, že sa to nestalo a pri mojom veku i sotva sa viac môže.“²⁰ Viliam Turčány, ktorý ju čiastočne analyzoval v kontexte autorovej „kratšej epiky“, si všimol, že sa svojim textovým rozsahom (viac ako 100 strán) vyčleňuje z okruhu „kratšej epiky“, ba z epiky vôbec, pričom vďaka viditeľnej dramatickej štruktúre o nej napísal, že „ide o svojrázny dramatický útvar“. O tom, že bol pri jeho pomenovaní trochu neistý, svedčí aj to, že v spomínanej štúdii ju nazval aj „skladbou“ a „básňou“.²¹

Pri presnejšom druhovo-žánrovom určení textu treba vychádzať v prvom rade z toho, že ide o nedokončený text, teda o fragment, ktorému popri inom chýbajú podstatné formálne charakteristiky drámy (členenie na dejstvá, výstupy, scény), pričom pokračovanie, resp. ukončenie príbehu mohlo potvrdiť alebo vyvrátiť jeho inklináciu k baladickému žánru. Podľa nášho názoru za najpresnejšie druhovo-žánrové pomenovanie textu treba považovať, napriek tomu, že sa v ňom nachádzajú epické a lyrické časti, dramatický „fragment“, resp. dramatické „torzo“, dramatický „zlomok“, a to z dôvodu, že prevažujúcimi štruktúrnymi postupmi sú v ňom dramatické postupy a formálne znaky knižného dramatického diela (scénické poznámky, technické členenie jednotlivých scén a i.).

¹⁸ Hviezdoslav Škultétymu. 3. 1. 1904. In *Korešpondencia P. O. Hviezdoslava so Svetozárom Hurbanom Vajanským a Jozefom Škultétym*, s. 206.

¹⁹ Hviezdoslav Škultétymu. 8. 3. 1904. Tamže, s. 209.

²⁰ TURČÁNY, V. Hviezdoslavova kratšia epika, s. 197.

²¹ Tamže, s. 197, 201 – 204, 218, 226, 240 – 246.

Kompozícia dramatického fragmentu

Vonkajšia kompozícia dramatického fragmentu je rámcovaná tromi relatívne samostatnými dejstvami, v ktorých sa rozvíjajú tri relatívne samostatné príbehy tematicky ukotvené v ľudovej legende o sviatku svätej Lucie. Ak vyjdeme z predpokladu, že Hviezdoslav nemienil rozšíriť príbeh o ďalšie dejstvá, potom môžeme o ňom uvažovať ako o trojdielnej dramatickej skladbe alebo dramatickom triptychu. Pri tvorbe tohto diela si zjavne uvedomil, že ak chce rozohrať dramatický príbeh závažnejšieho rozsahu inšpirovaný ľudovou tradíciou, musí kompozične spojiť luciové príbehy, ktoré tým získajú hlbší zmysel.

Prvé dejstvo prináša štylizovaný obraz prežívania stridžieho dňa obyvateľmi nekonkretizovanej slovenskej dediny podľa zaužívaných zvykových pravidiel. Druhé dejstvo sa otvára mytologicko-romantickému slovanskému svetu, v ktorom na pozadí stridžieho dňa prebieha súperenie zástancov dvoch životných princípov: na jednej strane je to princíp moci, utilitarizmu a prospěchárskeho praktizmu realizovaného vo svete obchodu, politiky a verejného života, na druhej strane je to filozofia duchovnej, mravnej a hodnotovej sebakultivácie, ktorá vychádza z romantických koreňov slobody ducha, mravnosti, prosociálnosti, rodovej a etnickej súdržnosti a pozitívneho vzťahu k prírodnému prostrediu. Tretia časť je skoncipovaná na myšlienke mimovoľného privolávania zla (vychádza z ľudového čarovania na deň svätej Lucie), čo v konečnom výsledku privodí smrť protagonistke príbehu. Kým v predchádzajúcich dvoch dejstvách sujet rozvíjajú dominantné postavy v prostredí väčšieho kolektívu (dedinského – prvá časť, mytologického – druhá časť), v treťom dejstve hlavná postava uskutoční v stridžiu noc svoj prvý a zároveň posledný romantický zápas s presilou kolektívnej tradície. Baladické zavŕšenie života protagonistky je v kontexte predchádzajúcich dejstiev prekvapujúce, pretože koncepcie predošlých dejstiev naznačovali skôr happyendové riešenie záverečného dejstva, to značí úspešný zápas pozitívnych síl so stridžimi temnými silami – strašidlami, chorobami, duševnými trápeniami.

Autorovo riešenie tretieho dejstva možno vysvetliť dvojako. Prvé vysvetlenie vychádza z koncepcie sonetového žánru, ktorý Hviezdoslav vo svojej tvorbe pomerne často využíval (*Sonety* – 21 „kozmickej“ sonetov, 1886; *Letorosty I*, 1885; *Letorosty II* – *Čierny rok*, 1887; *Letorosty III*, 1893 – 1895; *Krvavé sonety*, 1914). Využíval ho dokonca častejšie než vysoké lyrické žánre – tercínu, sestínu alebo ritornel. Podstatnou črtou Hviezdoslavových sonetov sú prekvapujúce, sémanticky vyhrotené pointy, ktoré sa vyskytovali nielen v poslednej trojveršovej strofe, ale aj v iných častiach sonetu, osobitne v druhej štvorveršovej strofe.²² Popritom treba pripomenúť, že Hviezdoslav až na výnimky nepísal sonety samostatne, ale väčšinou tvoril menšie, resp. väčšie sonetové cykly, čím sa sémantické vyhocovanie point presúvalo z úrovne jednotlivých strof na úroveň jednotlivých sonetov v rámci sonetových cyklov. Napriek tomu nevyučujeme, že by sa uvedená vlastnosť výrazného sémantického pointovania v rámci sonetu alebo sonetového cyklu mohla stať inšpiračným zdrojom Hviezdoslavovho riešenia v treťom dejstve dramatického fragmentu *Na Luciu*. Za oveľa reálnejšiu inšpiračnú cestu tvorby tretieho dejstva považujeme jeho skúsenosti z baladickej tvor-

²² KRAUSOVÁ, N. *Vývin slovenského sonetu*. Bratislava : Tatran 1976, s. 60.

by, ktorú realizoval v čase písania inkriminovaného dramatického fragmentu. Nie je náhodné, že postavy s podobným osudom ako postava Zuzany z tretieho dejstva, ktoré sa vyrovnávajú s presilou ľudovej poverovej tradície, sa vyskytujú vo viacerých Hviezdoslavových baladách (Zuzanka z balady *Zuzanka Hraškovie*, Katka z balady *Smelá Katka*, Anča z rovnomennej balady *Anča*, Ulka z balady *Veštbá kukučky*).

Dôležitú funkciu pri utváraní vonkajšej kompozície fragmentu majú klasické kompozičné útvary (dejstvá, scény, výstupy), ale aj autorské scénické poznámky, ktoré majú minimálne dve funkcie: slúžia ako podpora pre prípadné režijné spracovanie a pre čitateľov sú pomôckou v orientácii v dramatickom priestore a v konaní postáv. Nasledujúca analýza jednotlivých dejstiev sa zameriava na to, ako sa tieto vonkajšie, ale aj vnútorné (od expozície po katastrofu) kompozičné útvary spolu s dramatickými dialógmi a monologickými výstupmi postáv podieľajú na tvorbe príbehovej fikcie a na výstavbe sujetu, dramatického konfliktu a napätia.

Prvé dejstvo – prvý príbeh

Podľa ľudovej tradície²³ sa 13. decembra aktivizovali zlé, ľudom škodiace nadprirodzené sily, ktoré mohli privolať búrku, ľadovec, ničiteľ úrodu, majetok, pripravovať ľudí a zvieratá o zdravie a život, veštiť, čarovať, lietať v nočnom čase, mali schopnosť premieňať sa na rôzne zvieratá a predmety – mačky, ropuchy, hady, myši a i. Boli personifikované v podobe stríg, strigôňov, čarodejníc, bosoriek, ježibáb a iných nadprirodzených bytostí. Lucia sa považovala za najväčšiu a najznámejšiu bosorku, ktorej nevedeli ublížiť ani plamene ohňa. V tento deň gazdovia rituálom s cesnakom chránili dobytok, najmä kravy, aby im bosorky neodoberali mlieko. Tie vyhľadávali aj inými spôsobmi, napríklad vyvolávaním hluku pomocou zvonenia, práskaním biča, krikom, trúbením a podobne.

Príbeh prvého dejstva je ukotvený v uvedenej ľudovej tradícii. Charakterizuje ho kontaminácia epických, lyrických a prevažujúcich dramatických postupov. Dejstvo sa začína scénickou poznámkou („Dedinská pastiereň. Popoludní; poletuje sneh.“), ktorá čitateľa zorientuje v časopriestore príbehu a naznačí, ako by podľa autora mohli vyzerať divadelné kulisy prvého výstupu prvého dejstva. Na scénu prichádza prvá postava – dedinský pastier kráv, ktorý, podľa autorovej poznámky, vyjde z pastierne s trúbou a „tatarcom“, odkáže si, zatrúbi a „spuká“ bičom. Hviezdoslav v tejto postave pripomenul pomerne rozšírenú pastiersku kultúru, ktorá súvisela so zimným a letným slnovratom. Na Slovensku mala dlhú tradíciu. Venovali sa jej obecní pastieri kráv a jalovic (kravéri), kôz (kozári), husí (huséri) a ošípaných (gondáši). Zo sociálneho hľadiska patrili k najchudobnejšej spoločenskej vrstve na dedine.²⁴ Dedinskí kravéri, z ktorých Hviezdoslav vybral postavu Ondráša, dostávali za prácu (kravy a jalovice pásli „od Jozefa do Katreny“) od dedinčanov najmä naturálnu plácu v podobe poľnohospodárskych a iných produktov (alkohol, užitočné výrobky do domácnosti), výnimočne to boli aj peniaze.

²³ Viac pozri napr. NÁDASKÁ, K. *Čary a veštbý. Mágia v ľudovej kultúre*. Bratislava : Fortuna Libri, 2012, s. 99 – 101; NÁDASKÁ, K. *Slovenský rok v ľudových zvykoch, obradoch a sviatkoch*. Bratislava : Fortuna Libri 2014, s. 21 – 24.

²⁴ Bližšie pozri kapitolu Strižie dni. In HORVÁTHOVÁ, E. *Rok vo zvykoch nášho ľudu*. Bratislava : Tatran, 1986.

Úvodný výstup sprítomňuje ľudovú tradíciu, podľa ktorej popoludní pred začiatkom sviatku svätej Lucie prichádzajú pred dom dedinského pastiera krávy prevažne ženy, ktorých kravy pásol, a nosia mu spomínanú plácu. Medzi ženami a pastierom, resp. jeho ženou vznikajú rozličné dramatické situácie, v ktorých zúčastnené postavy odkrývajú svoje charakterové vlastnosti, ale aj svoj sociálny status. Dialogizovaná forma ich komunikácie je nastavená na konfliktovosť z dôvodu, aby daná postava prezradila čo najviac o svojom kultúrnom, rodinnom, emocionálnom živote, aj o svojej sociálnej pozícii v dedinskej spoločnosti. Medzi postavami sú ženy, ktorým autor zveril úlohu vtipných i kontroverzných komunikátoriek. Neoznačil ich menom, len číslom („prvá žena“, „druhá žena“, „tretia žena“, „piata žena“, „šiesta žena“, „ôsma žena“, „jedna“, „druhá“, „tretia“), zámenným tvarom („ktorási“), podstatným menom („žena“, „ženy“), prídavným menom („viaceré“, „iná“) a číslovkovým tvarom („jedna z ostatných“).

Kompozične a sémanticky dôležitú úlohu v komunikácii s pastierom zohráva päť žien: „starena“, ktorá do ženskej spoločnosti vniesla skúsenosť a rozvážnosť („Dost už bolo prekárania“), „dievča“, ktoré otvorilo problém pijanstva v dedine na príbehu vlastného otca, „šumihorka“, ktorá zastupuje typ koketnej a klebetnej dedinčanky (jej prototyp Hviezdoslav predstavil v epickej básni *Šumihorka*²⁵), „notárka“, ktorá namiesto „zôsypu“ neustále pripomína blížiacu sa stridžiu pohromu, a „nevesta“, ktorá do príbehu vnáša dramatický prvok tmy ako miesta neurčitosti, záhadnosti, ireálnosti. Do komunikácie sa okrajovo zapojili aj dve mužské postavy („chlap“, „šarvanec“), z ktorých dôležitejšiu úlohu zohrá šarvanec tým, že prinesie pastierovi ako zôsy p starý deravý hrniec nadobúdajúci v stridži deň symbolickú zvykovú rituálnu funkciu. Úvodný monológ pastiera, ako aj dialogizované časti sa realizujú vo verši, ktorý je väčšinou osemslabičný s prevažujúcim trochejským rytmom a združeným rýmom. Monológ pastiera je síce informačne nasýtený, ale z hľadiska perspektívnej divadelnej realizácie je potrebná jeho dramaturgická úprava. Iná je dialogizovaná časť textu, ktorá pôsobí vďaka dynamickej a akčnej výpovednej stratégii jednotlivých postáv oveľa divadelnejšie.

Druhý výstup realizovaný dvoma postavami (pastier Ondráš a dedinský „veršovník“) sa uskutoční v chladnom, trochu zasneženom podvečernom čase na ulici v dedine. Stretnutie predchádza veršovníkov výstup v podobe pouličného pochôdzkového prednesu vlastnej básne („vykračujúc si, rečňuje“), v ktorej rozvinul sieť romantických lyrických obrazov o mrazivej a clivej zimnej vidieckej krajine s jej „chasou“ pripravujúcou sa na stridží večer. Postava veršovníka odkazuje na tradíciu dedinských pevcov, ktorých dedinčania mali v úcte najmä z pragmatického dôvodu, o čom svedčí jedna z jeho replík: „Ja, čo píšem kalendáre, / napravujem chmáry prstom, / verše strúham k svadbám, krstom, / karom, ja že... duchoň predsa...“ Popri praktickej funkcii plnil aj dôležitú úlohu spojenú s knižnou kultúrou, ktorú do slovenského vidieckeho prostredia priniesli kníhkupci a rozširovatelia slovenských a českých kníh. Najznámejším z nich bol Matej Hrebenda, ktorého meno neuniklo ani Hviezdoslavovi („Hoj, Hrebandu doba zlatá!...“). Viliam Turčány o postave veršovníka napísal, že v ňom Hviezdoslav chcel predstaviť sloven-

²⁵ Hviezdoslav, P. O. *Šumihorka*. [online]. [cit. 18. 09. 2021]. Dostupné na internete: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1171/Orszagh-Hviezdoslav_Kratsia-epika-zo-zivota-dedinskeho-ludu/17.

skú verziu nemeckého ľudového umelca Hansa Sachsa,²⁶ s čím sa možno do určitej miery stotožniť.

Dominantným stavebným materiálom básne je romantický expresívny jazyk symbolov, ktoré umocňujú clivú atmosféru stridžieho večerného a nočného času. Prehovory ostatných postáv, ktoré sú včlenené do ľudového trochejského osemslabičníka, realizoval iným typom verša (kombinovaný trochejský dvanásť- a štrnásťslabičný štúrovsko-gavlovičovský verš). Komunikácia pastiera s veršovníkom odhaľuje ich rozdielne životné princípy: pastier naplňa svojím praktickým životom realistickú životnú pozíciu, veršovník svojím duchovným nadaním a životnou filozofiou inklinuje k romantickému záchrancovi vidieckej kultúry. V súvislosti s postavou dedinského básnika je otvorenou otázkou motivácie jeho staromládenectva („v každej ženskej diabol trčí; / preto som sa neoženil“), ktorá je až kruto protiženská. V žene totiž vidí hlavného protivníka Boha, zdroj všetkých nešťastí ľudstva a nepriateľa spásy ľudstva. Takto vníma aj pastierovu ženu Zuzu, ktorá sa ako „striga“ „hotuje na výpravu tejto noci“. Predkladá jednoduché argumenty, ktoré Ondra presvedčia: „Pravdu máš – nu, ty si múdry –.“

V treťom výstupe autor exponoval dve scény, ktoré sú významotvorné z pohľadu večerných zvykov a obradov spojených so sviatkom svätej Lucie. Prvú scénu situoval v exteriéri na gazdovom dvore, na ktorom jeho majiteľ s paholkami robia prípravy na stridžiu noc. Komunikácia medzi nimi je lineárna a epická, upriamená na dodržanie zvykových pravidiel. Podobný charakter má komunikácia dvoch susediek, ktoré rozvíjajú súvislosti stridžej povery o vyhánaní bosoriek zo stajne.

Ďalší výstup otvára detský svet rozprávok, fantázie a očarenia, pričom ten sa konfrontuje so svetom dospelých ľudí. Podľa scénickej poznámky („vybehnúť z postrannej chalupy, skričí“) vnuk starej mamy rozvinie dramatickú akciu: vystrašený a bosý vybehne „z postrannej chalupy“ na dvor a skríkne na ňu „stará matko!“. Žiada ju, aby s ním išla do domu, lebo sa bojí zvláštnych zvukov vychádzajúcich z kozuba a pre neho zvláštnych výpovedí neznámych postáv za oknom domu. Ona ho upokojí, lebo vie, že v kozube praskajú iba horiace drevá a účinkujúci za oknom („neznámy“, „prvý hlas“, „siedmy hlas“, „iný hlas“) sú dedinskí mládenci a dievčatá, ktorí idú na priadky. Podľa miestnych zvykov dedinská mládež každoročne na Luciu inscenovala formou pochôdzkového divadla svoje vlastné predstavenie pod oknami dedinčanov. Každý z účinkujúcich predvádzal sólový part, v ktorom rozvinul niektorú z čiastkových tém stridžieho dňa. V tomto výstupe je postava „neznámeho“ vtipným poslom stríg: hovorí „ich“ hlasom, teda „fufnave, hneď škreklave“. Aj ostatné sólové party sú plné literárne štylizovaných kreatívnych replík, slovných hier a narážok na vážno-nevážne vnímanie stridžieho dňa.

Posledný výstup je situovaný opäť do exteriéru. Všetky zúčastnené postavy, vrátane animálnych postáv, sú plné očakávania z príchodu stríg. Staničiari s hlásnikom Ondrášom riešia – z hľadiska príchodu iracionálnych síl dôležitý – časový problém: koľko je hodín? Hlásnik sa bráni ohlásiť polnoc s odôvodnením, že nechce pre strigy robiť v obci vzburu. Blíži sa polnočný čas. Na scénu opäť prichádza postava dedinského veršovníka, ktorá ohlasuje príchod stríg: „Zdá sa, čujem vresk-tresk k schôdzi tých prekliatych hostí; / zdá sa, vidím: nad horou sa jagajú ich chvosty...“ Hviezdo-

²⁶ TURČÁNY, V. Hviezdoslavova kratšia epika, s. 244.

slav v úsilí rozvinúť obrazotvornosť stridžej noci a zdramatizovať vonkajšiu problémovosť príbehu vytvoril priestor aj pre animálne postavy (mačky, psy, sovy, kohúty), ktorú sú prirodzenou súčasťou dedinského životného priestoru. Prostredníctvom ich nočných príbehov a zvukových prejavov („mrau, / mrňau, miau-mau! –“, „hau, / hau-haf! haf-hau! –“, „Uhú! huhú! / mnoho duhu, / málo hydu... / huhú-uhú!“, „kikirikí“) navodil iracionálno-fantazijný kontext stridžieho nočného predstavenia. Rytmická osobitosť veršovej štruktúry tohto výstupu je v spomínaných prehovoroch animálnych postáv, ktoré sa realizujú väčšinou krátkymi štvorslabičnými veršami v kombinácii s osemslabičnými veršami, pričom rýmové charakteristiky (prevažujúci združený rým) sú podobné ako v ostatných častiach veršovej štruktúry divadelného fragmentu. Z textu je zjavné, že príbeh nie je dokončený, chýba mu výrazná dramatická pointa, ktorá by zmysluplne uzavrela ľudovo štylizovaný príbeh stridžej noci.

Druhé dejstvo – druhý príbeh

Kým predchádzajúci príbeh je ukotvený v dedinskom prostredí a udalosti stridžieho dňa sú koncipované ako reálne, tak výstupy druhého dejstva majú romanticko-mytologický rukopis, ktorý autor ozvláštnil aktuálnymi udalosťami zo slovenskej spoločensko-politickej scény a priestorovo ho umiestnil do lesného prostredia: na paseku v horskom úbočí. Do jej stredu umiestnil horiacu vatru s rozprávko-mytologickými bytosťami, ich „ošetrovateľmi“, „deťmi“ a „čeladníkmi“. Velesa, najvýznamnejšieho slovanského boha s mnohými funkciami (boh podsvetia, mágie, vedenia, básnictva, lovu, divočiny, zvierat; ochranca dobytka; strážca predelu medzi svetom živých a mŕtvych atď.²⁷), umiestnil „povyše vatry“, ktorá sa všeobecne považuje za romantický symbol slobody a očisty od zlých duchov. Najznámejší boh na slovenskom Olympe prezrádza slovenský rukopis svojej politickej povahy (rád si zahrá na fujare, „strojnú“ kušu má vyrobenú z „kosodrevia“, starou slovenskou obradovou piesňou *Hoja, Ďund'a, hoja zaháňa zlú náladu*).

Na jeho slovanskom dvore sú božstvá, iné bytosti, objekty a prírodné sily (Chvor, Kykymora, Morena, Mokosla, Lomidrevo, Pochvist, Porevít, Tur, Lel, Prove, Devana, rusalky, vlkolaky, Koľada, Vesna, Živena, Perún, Lada, Koliada, Svantovít, Henil, Chasoň, Kúpala, Radhošť, Sitno a i.²⁸), ktoré mu pomáhajú robiť dobré skutky, bránia slovanský „rajhrad“, teda slovanský Olymp, umiestnený na Veľkej Morave a Sitne. Velesova komunikácia s jeho čeladníkmi prezrádza, že nemá maniere mocnára. Vďaka kupeckému povolaniu spoznal mnoho krajín, zistil, že k slobode a bohatstvu sa dá dopracovať aj inak ako nepoctivou prácou, a to hľadaním dobrých riešení aj pre tých, ktorí zablúdili v svete ľudí túžiacich po moci a peniazoch. O týchto ľuďoch presne vypovedá zmok, démonická bytosť majúca podobu čierneho zmoknutého kurčťa, ktorý sa staral o peniaze svojho majiteľa.

Zástancom životnej filozofie politickej moci a materiálneho bohatstva je iný slovanský boh – Černoboh, ktorému boli zasvätené dni zimného slnovratu. Aby upevnil svoju predstavu života, zorganizuje bilančný snem temných božstiev, svojich prívržencov v najväčší („predelný“) deň stríg. Napriek tomuto postaveniu v texte nevystupuje ako dramatická postava. Mocenské aktivity realizuje prostredníctvom

²⁷ Viac pozri PITRO, M. – VOKÁČ, P. *Bohové dávnych Slovanů*. Praha : ISV nakladatelství, 2002.

²⁸ Viac pozri VÁŇA, Z. *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha : Panorama 1990.

černokňažníka, ktorý, paradoxne, tiež nevystupuje ako dramatická postava. Dozvedáme sa o ňom od raráška, malého prešibaného čertíka, ktorý pomáha Velesovi. Po pri inej pomoci zistil čarodejníkov úkryt (v jaskyni na hore Čertovica) a ukradol mu zvitok pergamenového papiera, na ktorom bol text konceptu jeho prednášky (podľa Viliama Turčányho to mohol byť „pamflet na nejakú oportunistickú opozíciu nižších politických činiteľov“ zo slovenského prostredia²⁹). Rarášek prečítal Velesovi tento epicky spracovaný politický text. Jeho obsah Veles vyhodnotil ako antisociálne plány Černoboha (“Dost, ohavnosť, zvrhlosť, zloba (...) Ta, rozdriapte na franforce / list ten, v ohne sádzte kusy: / svetlo tmu prevládať musí!”). „Posluhovia“ vyplnia Velesovo pranie a spália vo vatre fragmenty listu. Tento očistný akt ohňom Hviezdoslav, žiaľ, nerealizoval divadelne žiaducou formou krátkych akčných replík, ale iba scénickou poznámkou: „(...) upustený pergament popadnú Škriatky a posluhovia, podriapu ho a strapy hádžu do ohňov. Vetry mrkotne spráštia a skudlia sa mútnym dymom, ale o chvíľu tým jasnejšími vyrazia plameňmi.“

Scénickou poznámkou v závere dejstva („Medzitým naproti v úboči objaví sa húfiec Víl, s blýskavými korunkami na hlavách a s dlhými závoji hviezdovitými, akoby útekem spúšťajúcich sa v hlboký úval.“) autor naznačí, že sa začal stridziť útok. Húfiec víl má svojím erotickým tancom a očarujúcimi závoji odpútať pozornosť Velesových čeladníkov („leši“, „vklolaci“, „škriatok“, „pikulík“, „zmok“ a i.). Uvedenú scénu Hviezdoslav realizoval pomocou krátkych emočných výpovedí obrancov: „Idú, hrúza... Strachom zdviem“, „Ja sa bojím... Ja sa bojím...“, „Hajaj, mrákava ich celá“, „Po nich, tuha!...“, „Po hlavni im do taršule!“ Dramatickú účinnosť výpovedí mohol ešte umocniť záverečným expresívne a lyricky koncipovaným naračným komentárom alebo iným dramatickým riešením. Namiesto neho zvolil opisnú scénickú poznámku, ktorá čitateľovi navodzujú otázku o príčine tohto – z divadelného hľadiska – problematického riešenia záveru dejstva.

Tretie dejstvo – tretí príbeh

Tretie dejstvo je spracované zo všetkých najoriginálnejšie. Tematicky je ukotvené vo Hviezdoslavovej obľúbenej ľudovej látke – priadkach, ktorú realizoval na rozličný spôsob najmä vo veršovanej epickej, osobitne v baladickej poézii. Ideovo je skoncipované na myšlienke mimovoľného privolávania zla (vychádza z čarovania na deň svätej Lucie), čo je jeden z tematických okruhov jeho balád.

Potenciálna divadelnosť dejstva spočíva v kompozične prepracovanom, psychologicky vystavanom monológú tragickej postavy chudobnej dievčiny Zuzany, ktorá rozpráva vlastný príbeh z nočnej cesty domov k matke po skončení priadok v deň svätej Lucie. Blúdiac po zasneženom cudzom chotári v mrazivom a veternom počasí hľadá odpoveď na otázku, prečo ju „akási moc“ nepustí k matke, ale unáša ju na vyšný koniec dediny, odtiaľ na kopec k „cmiteru“ a potom dole a hore, a zase dole, až napokon fyzicky vysilená stratí vedomie. V tomto bdelom sne sa jej otvára iný svet: čarovný, ľahko dostupný, bezproblémový, aby po chvíli precitla do reality, do desivej nočnej skutočnosti, v ktorej hľadá príčinu tohto strastiplného putovania: „Čo sme na priadkach / robili? (...) Predsa, ach, i nezdobili – šalba veštecká – / Hen stará totka

²⁹ TURČÁNY, V. Hviezdoslavova kratšia epika, s. 242.

vrkla z prípecka, / omelo viažuc: „Dievky, aký je / dnes večer, viete? Večer Lucie!... A hneď sa prešlo k čarom (...) „Ktoej treba milého, / nedudaj! Sama id' si pre neho (...) ak sa pritom ochvátiš: / môž' bude hrbatý / alebo bruchatý, / tak trochu gambatý, / škulavo-okatý, / skrz-naskrz chlpatý, / s kopytky, rohatý — chichichi!...“ / „Nech...“

V nočnom duševnom a fyzickom chlade Zuzanu príjemne prekvapí blížiaci sa prúd svetla, zvuk zvoncov a dupot uháňajúceho záprahu. Myslí na to, že si aktívnou účasťou na priadkovom čarovaní privolala ženícha. Neznámy muž z povozu ju osloví: „sadať“. Ona sa ho spýta: „Do korby, / k vám, pán môj?“ V tom zistí, že neznámy nie je zo sveta ľudí: má zelené oči a z úst mu šľahajú plamene. Uvedomí si, že jeho tvár sa takmer podobá na postavu z totkinho príbehu na priadkach. Neznámy prikáže kočišovi, aby záprah otočil a „búrlive“ cváľal neznámou pustou krajinou. Dievčina precitne a pochopí, že veštbou si mimovoľne privolala neznámeho, ale s ním aj svoju záhubu. Jej volanie „Matička, nedajte dcéru...“ a ozveny matkiných vzdialených výkrikov „Zuzka! Zuzička“ sú už len zúfalými pokusmi o nápravu jej chybného rozhodnutia.

Zuzkin baladický monológ má všetky predpoklady na nejaký druh divadelnej realizácie (monodráma, umelecký prednes, recitatív). Text je sémanticky a syntakticky výrazne členený, obsahuje štylisticky príznakové nepravidelnosti vo vetnej stavbe, je presýtený expresívnou a spontánnou štylizáciou (neukončená výpoveď, opakovanie slov a i.), ktorá zhusťuje a súčasne spomaľuje časové plynutie deja a dotvára hrôzostrašné pocity protagonistky príbehu. Tento monológ je zároveň signálom využitia napätia medzi básnickým a dramatickým umeleckým prejavom. Z rytmického hľadiska je Zuzkin monológ postavený na desaťslabičnom jambickom verši, ktorý sa považuje za základnú formu Hviezdoslavovho verša. Výnimkou je šesť daktylsko-trochejských veršov zostupnej rytmickej orientácie (päť veršov šesťslabičných, šiesty verš deväťslabičný), ktoré autor zámerne včlenil do vešteckej časti Zuzkinho monológu. Táto časť má zo sémantického, kompozičného a rytmického hľadiska úzku súvislosť so záverečnou časťou – stretnutím Zuzky s neznámym.

Záver

Podrobným rozborom fragmentu z roku 1904 sme dospeli k týmto zisteniam: a) Hviezdoslav považoval text *Na Luciu* za nedokončený, preto ho druhovo ani žánrovo explicitne neoznačil; b) na základe jeho žánrových znakov (torzovitá štruktúra textu, dialogizovaná veršová forma, absencia rozprávača a scénického poznámkového aparátu) možno považovať text za dramatický fragment, resp. dramatické torzo či dramatický zlomok; c) zobrazovacie postupy pri spracúvaní látky zo slovenskej ľudovej tradície (sviatok svätej Lucie) svedčia o tom, že sa v ňom uplatnil, podobne ako v baladickéj tvorbe, romanticko-realistický tvorivý princíp; d) koncipovanie dramatických konfliktov vo všetkých troch relatívne samostatných príbehoch nie je vyvážené: realizuje sa literárnymi aj dramatickými postupmi, čo problematizuje jeho potenciálnu divadelnú realizáciu.

Fragment *Na Luciu* má v dramatickom programe Hviezdoslava zvláštne postavenie. Svojou torzovitou výpovednou štruktúrou a uplatnením dialogizovanej veršovej formy akoby patrila do obdobia, keď mladý básnik skúšal umelecké možnosti dramatických žánrov. Spôsobom spracovania látky zo slovenskej a slovanskej ľudovej tradície sa ocitol, podobne ako autorova baladická tvorba, na križovatke romantické-

ho a realistického umeleckého zobrazovania. Napriek svojej umelecky nevyváženej úrovni zostal dôležitým svedectvom komplikovanej umeleckej cesty Hviezdoslava ako dramatika.

NA LUCIU, A DRAMATIC FRAGMENT BY PAVEL ORSZÁGH HVIEZDOSLAV

Ján GBÚR

The aim of the study is a comprehensive analysis of the little-known dramatic fragment *Na Luciu*, written by the classic of Slovak literature Pavol Országh Hviezdoslav. The complexity of the applied approach lies in the use of several research methods (heuristic, comparative, analytical-synthetic), which are used to assess relevant facts of theoretical (the form-genre area of drama, romantic-realistic creative principle) and the material character (the circumstances of the creation of the dramatic fragment, the thematic background of its creation, the structural characteristics of the text).

Štúdia je súčasťou riešenia projektu APVV-19-0244 Metodologické postupy v literárno-vednom výskume s presahom do mediálneho prostredia.

LITERATÚRA

- BUJNÁK, Pavol. *Sobrané kritiky I. (Hviezdoslav)*. Bratislava : Nákladom O. M. S., Knižnica mladého Slovenska, 1919, č. 2. 199 s.
- CESNAKOVÁ-MICHALCOVÁ, Milena – NOSKOVIČ, Alexander – ČAVOJSKÝ, Ladislav – LEHUTA, Emil. *Kapitoly z dejín divadla od najstarších čias po realizmus*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1967. 590 s.
- ČEPAN, Oskár – KUSÝ, Ivan – ŠMATLÁK, Stanislav – NOGE, Július. *Dejiny slovenskej literatúry. III. Literatúra druhej polovice 19. storočia*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1965. 784 s.
- Heslo Hviezdoslav. In *Encyklopédia dramatických umení Slovenska. 1. A-L*. Bratislava : Veda, 1989, s. 505. ISBN 80-224-0000-9.
- GBÚR, Ján. *Hviezdoslav a česká poézia*. Prešov : Náuka 1998. 172 s. ISBN 80-967602-4-6.
- GBÚR, Ján – HIMIČ, Peter, *Pavol Országh dramatik*. Prešov : Náuka, 2002. 254 s. ISBN 80-89038-14-X.
- GBÚR, Ján – ZELENKOVÁ, Anna. Unknown Hungarian first fruits of the Slovak poet Pavol Országh Hviezdoslav. *Neohelicon*, 2017, roč. 44, č. 2, s. 468 – 485. ISSN 0324-4652.
- Korešpondencia P. O. Hviezdoslava so Svetozárom Hurbanom Vajanským a Jozefom Škultétyom*. Na vydanie pripravil Stanislav Šmatlák. Bratislava : Veda, 1962.
- HORVÁTHOVÁ, Emília. *Rok vo zvykoch nášho ľudu*. Bratislava : Tatran, 1986. 248 s. + 40 s. obrazovej prílohy.
- HVIEZDOSLAV, Pavol Országh: Na Luciu. In *Slovenské pohľady*, 1904, roč. 24, č. 1, 2, 4, s. 77 – 94, 227 – 251.
- HVIEZDOSLAV, Pavol Országh. *Šumihorka*. [online]. [cit. 18. 09. 2021]. Dostupné na internete: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1171/Orszagh-Hviezdoslav_Kratsia-epika-zo-zivota-dedinskeho-ludu/17.
- HVIEZDOSLAV, Pavol Országh. *Na Luciu*. http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1171/Orszagh-Hviezdoslav_Kratsia-epika-zo-zivota-dedinskeho-ludu. [online]. [cit. 15. 09. 2021].

- KRAUSOVÁ, Nora. *Vývin slovenského sonetu*. Bratislava : Tatran 1976.
- NÁDASKÁ, Katarína. *Čary a veštbý. Mágia v ľudovej kultúre*. Bratislava : Fortuna Libri 2012. 192 s. ISBN 978-80-8142-056-6.
- NÁDASKÁ, Katarína. *Slovenský rok v ľudových zvykoch, obradoch a sviatkoch*. Bratislava : Fortuna Libri, 2014. 328 s. ISBN 978-80-8142-320-8.
- PAŠTEKA, Július. Umelecké princípy Hviezdoslavovej dramatiky. (Niekoľko analytických poznámok v jubilejnom roku). In *Slovenské divadlo*, 1979, roč. 27, č. 3, s. 273 – 338. ISSN 0037-699X.
- PAŠTEKA, Július. *Slovenská dramatika v epoche realizmu*. Bratislava : Tatran, 1990. 408 s. ISBN 80-222-0185-5.
- PAŠTEKA, Július. *Pohľady na slovenskú dramatiku, divadlo a kritiku. I*. Bratislava : Národné divadelné centrum, 1998. 530 s. ISBN 80-85455-62-5.
- PETRUS, Pavol. Hviezdoslavova činohra Otčim. In *Východné Slovensko v literárnych dejinách*. [Zborník]. (Ed. Michal Eliáš). Martin : Matica slovenská, Pamätník slovenskej literatúry, 1971, s. 177 – 187.
- PITRO, Martin – VOKÁČ, Petr. *Bohové dávnych Slovanů*. Praha : ISV nakladatelství, 2002. 206 s. ISBN 80-85866-91-9.
- POPOVIČ, Anton. Slovenský blankvers (K vývinu dramatickej veršovej formy). In *Litteraria – štúdie a dokumenty. Z historickej poetiky II*. Bratislava : Veda, 1965, s. 162 – 187.
- PRAŽÁK, Albert. *S Hviezdoslavom*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1955. 458 s.
- ŠMATLÁK, Stanislav. *Dejiny slovenskej literatúry od stredoveku po súčasnosť*. Bratislava : Tatran, 1988. 623 s.
- ŠMATLÁK, Stanislav. *Hviezdoslav. Básnik národný a svetový*. Bratislava : Osveta, 1969. 121 s.
- TURČÁNY, Viliam. Hviezdoslavova kratšia epika. In *Litteraria – štúdie a dokumenty. Literatúra a jazyk*. Bratislava : Veda, 1963, s. 193 – 251.
- VÁŇA, Zdeněk: *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha : Panorama, 1990. 280 s. ISBN 80-70381-87-6.

Ján Gbúr
Katedra slovakistiky, slovanských štúdií a komunikácie
Filozofická fakulta
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Šrobárova 2
040 59 Košice
e-mail: jan.gbур@upjs.sk